

DEJAN ATANACKOVIĆ

LUZITA NIJA

Vertėja iš serbų kalbos

Laima Masytė

Sofoklis

VILNIUS, 2021

SERAS LIPTONAS SU MOKYTOJU stovi prie Gydytojo pilies maketo. Ji sudėta iš medinių lyg žaislinių detalių, pastatyta ant didelio stalo vidury kambario, kurį mokytojas vadina kultūros ministerija. Kiekvienas pilies dėmuo pažymėtas raide arba skaitmeniu, kurių eilės tvarkos Liptonas neįstengia perprasti.

– Šis pastatas, – prataria mokytojas su tam tikru pasipukavimu, – yra vienas iš daiktų, kuriuos iš šių detalių galima sunarstyti. Žinote, tai aš ją suprojektavau. Anksčiau, kol dar nebuvau negrįžtamai išprotėjęs, mane itin vertino kaip matematiką. Šis statinys yra daugiareikšmis, jo dalių aiškinimas slepia daugiau reikšmių. Taigi, žinant tam tikrą žymių eilės tvarką, šiuos medinius fragmentus pakaitomis galima sujungti taip, kad išeis ne tik pastatas, bet ir laivas arba teatras.

Beregint mokytojas trankiai sugriovė maketą ir per kelias minutes perstatyti fragmentai visi lig vieno įgavo iš pradžių antikinio graikų teatro pavidalą, o paskui, gerokai greičiau, nei Liptonas galėjo tikėtis, atsirado laivas su erdvium deniu ir suapvalintais kaminais.

- „Luzitanija“? – paklausė Liptonas.
- Viskas yra Luzitanija, pone, – atsakė mokytojas.
- Neseniai tam tikromis aplinkybėmis, – pridūrė Liptonas, – sužinojau, kad paskendus „Luzitanijai“ žuvo vienintelis

jos keleivis serbas, toksai ponas Teofilovičius. Negaliu išduoti smulkmenų, bet nepaprastai keistomis aplinkybėmis buvau supažindintas su tragišku jo likimu.

– Teofilovičius? – nustebęs šūktelėjo mokytojas. – Ponas Teofilovičius yra gyvas ir sveikas! Sąlygiškai, žinoma, turint omenyje, kad gyvena čia, pas mus. Antai, matote kambario gale tą gremėzdišką liemenę vilkintį poną, užkniaubusį darbo stalą?

– Tai – ponas Teofilovičius?! Kaip jis čia atsidūrė?

– Kol kas dar tik spėliojama. Gydytojas labai įsigilinęs į jo istoriją. Vieną rytą, regis, apsiausties pradžioje, Stojimirovičius asmeniškai jį atsivedė, pastebimai išsekintą ir visą purviną, tarsi kelią būtų prasiraušęs kiaurai žemę. Ilgai nežinojome jo vardo. Nuo atvykimo dienos prie mūsų nepratarė nė žodžio, užtat atsinešė tą vienintelį žodį. Ar matote užrašą ant jo liemenės? Susiklosčius tam tikroms aplinkybėms ponui Teofilovičiui teko garbė gyvybės gelbėjimo priemone dovanoti mūsų valstybei pavadinimą. Bet, supraskite teisingai, už tą garbę jis neduotų nė sudilusio skatiko. Mano galva, ta laivo liemenė, su kuria jis nesiskiria, vertinga ne tik tuo, kad su ja išsigelbėjo skęstant laivui, bet ir tuo, kad toliau gyvenime laikosi jos nusistvėręs. Jos netekęs Teofilovičius tikrai paskęstų ir sausumoje. O štai ir ministras pirmininkas, gydytojas Stojimirovičius, kaip sykis baigė paskaitą.

Drauge su mokytoju prisiartinęs prie gydytojo, stovinčio į juos nugara ir įsistebeilijusio į tik jam regimą horizontą, Liptonas niekaip neįstengė nusipurtyti įspūdžio, kad priėjo prie laivo kapitono. Aplink juos pacientų įgula vykdė tiksliai nurodytas užduotis lyg jūreiviai, gyvenantys ant ankšto laivo denio, tarsi riešuto gvilde, o tas laivas atsidūręs bekraštėje atviroje jūroje.

Viena grupė tvarkė kėdes po paskaitos, kita – buvo jau vakaras – it bures skleidė paravonus, perskirdama miegamuosius ir kanapas, kurias trečia grupė ruošė nakčiai. Pro langą rudens prietamsoje bolavo už Luzitanijos ribų plytintis pasaulis, nepastovus ir rūstus lyg audringa jūra.

– Gerbiamas pone, tikiuosi, neišsižeisite, kad iš anksto nesuderinę įtraukėme jus į mūsų vaidinimą.

Liptonas, nors ir nustebintas žodžio „vaidinimas“, žvaliai atsakė:

– Nė kiek.

– Kartais patikrinimas atliekamas taip atsargiai, kad pranešimus tenka siųsti kelių šimtų kilometrų spinduliu darant grandinę iš daugybės kilpelių. Kartais net per Salonikus išeina lengviau ir greičiau nusiųsti patikimą pranešimą tarp dviejų pašnekovų, esančių Belgrade. Mūsų durys atsiveria tik jeigu grandinė nenutrūksta. Jums teko užduotis būti paskutine vėrinio kilpele. Dabar prašau jūsų pranešti man žinutę.

Liptonas perdavė Stojimirovičiui iššifruotą panelės Andželkovič žinutę, šis į ją dirstelėjo.

– Ak, taip, – pridūrė gydytojas, tarsi prisimindamas kažkokį įsipareigojimą, – būtų gerai, jei pakeistumėte Ceilono šifrą.

– Dėkui, pakeisiu.

Ministro pirmininko kabinetas buvo apstatytas išplėsto Gamtos muziejaus eksponatais. Išskyrus kibirais su šluotomis užverstą kampaną, buvo tai tikras *wunderkammer*. Aukštos kabineto – tiesą sakant, kiek erdvesnio sandėlio – sienos buvo suskaidytos gausybe lentynų. Ant jų, be kelių paukščių iškamšų, stovėjo surūšiuoti žmonių ir gyvūnų organai stiklainiuose su formaldehido tirpalu, o ypatingoje vietoje, per visą sieną – de-

šimtys reptilijų ir amfibijų pavyzdžių. Užrašai ant siaurų spintos stalčiukų bylojo čia esant vabzdžių kolekciją. Ant rašomojo stalo raudonavo šakotas koralų kerokšlis, šalia lyg procesija rikiavosi vora kažkokių smulkių keturkojų žinduolių griaučiai. Vitriną prie stalo puošė kelios žmonių kaukolės, ant jų buvo apskritimais išraitytos kažkokio senovės frenologo pastabos.

– Girdėjau tik pusę jūsų paskaitos. Ar galite plačiau pristatyti temą, kuriai buvo skirta paskaita?

Judesiu, kuris, kaip serui Liptonui pasirodė, buvo virtęs įpročiu, Stojimirovičius pašiaušė susivėlusius, švelnius ūsus, kurie buvo susiraitę ir styrojo po smaila nosimi; ūmai Liptonui dingtelėjo, kad gydytojo veide yra kažkas neįprastai gyvūniška, gal ne tiek panašumas su konkrečiu žvėrimi, kiek tiesiog ryškus gyvūno pradmuo – instinktas ar uoslė, – bruožas, vos prigožtas žmogiškumu.

– Matote, mūsų mažoje valstybėje skatinama suvokti tokį esminį principą, tai yra neliečiamos kvailybės principą. Kad ir kaip jo gąsdinamasi, mes šį principą deramai gerbiame suvokdami, jog jau vien kurdami valstybę viena koja peržengiame šio principo ribą. Neegzistuoja valstybė, kuri, nepaisant savo kūrėjų proto ar beprotybės, nebūtų pridirbusi neįsivaizduojamos apstybės kvailybių. Štai paimkime vieną karalystę, nykštukinę ir nusiaubtą karų, kuri dėl kelių karininkų ambicijų finansuoja kaimyninės imperijos valdovo nužudymą. O paskui, kai toji imperija iškelia neįprastai galantiškus reikalavimus, kuriuos įvykdžius ginčą būtų galima išspręsti, nykštukinė karalystė nešasi pamišusi, kaip čia įprasta sakyti, ir ima tvirtinti su ta žmogžudyste neturinti nieko bendra, nors net žvirbliui ant šakos aišku, jog yra priešingai. Tada imperija prigrasina karu, o mažosios karalystės laikraščiai skelbia: žinome mes tuos jų

karus – žodžiais ir popieriuje. Imperija atšaukia savo ambasadorių, o mažoji karalystė ir toliau riečia skiauterę: jie nedrįs eiti prieš mus, mes – ne vieni. Šiaušiasi lyg narsus viščiukas ir cypia, nagi, pulkite, jei išdrįsite, o pasaulis stebi pakraupęs ir nevalioja patikėt savo akimis.

Tradiciškai šiose patalpose beprotybe pateisinama daugybė poelgių, neturinčių nieko bendra su beprotybe. Be abejo, visada atsiras žmogus, kuris per daug nemąstydamas beprotybę prilygins kvailybei, tačiau tai tėra tendencinga netiesa. Juk bepročiai nuo amžių amžinųjų suiminėjami ir metami į belangę, o kvailybė visais laikais iškilniai garbinama. Šiaip jau neįmanoma lyginti mažo žmogelio kvailybės su monumentalnia net pačios mažiausios valstybės kvailybe. Toli driekiasi kvailybės horizontai ir jie yra romantiškai nepasiekiami.

O kai pagaliau ir protas ima atsilikti, kai jis apakinamas pakilių kvailybės užmojų ir nuilsta, yra išparduodamas ir nukryžiuojamas, tada su kvailybe sudaromi sandoriai. Tada visa, kas vertinga, turi būti persunkta kvailybe. Visko, kas svarbu ir šventa, užuomazga ir slaptas šaltinis bus kvailybė.

Jeigu istorija išsaugotų mūsų įstaigą atmintyje, o tai tikrai neįvyks, šis mūsų kraštuose įsikūręs beprotnamis, be abejo, būtų per daugybę šimtmečių sėkmingiausio valstybės projekto pavyzdys. Mūsų beprotnamyje ištrinami pavaldumo santykiai tarp pačių nelygiavertiškiausių klasių: tų, kurie yra diagnozės subjektai, ir tų, kurie tas diagnozes nustato. Kad ir kaip katastrofiškai reikalai atrodo dabar, mums yra aišku, jog ilgainiui jie subjurs visai. Laikas atneš karų, jų galo nematysim net tada, kai bus seniai pasibaigę. Nusikaltimas liks glūdėti valstybių pamatuose, nes kiekviena jų rasis ant neapykantos ankstesnei valstybei pagrindo. O Luzitanija, priešingai, gimsta be istori-

jos, praeities, beprotybės glėbyje, įtvirtinta ligos stigmos. Tik pagalvokite, mes čia gyvename iš kitų baimės. Paradoksalu, egzistuojame tam, kad pasaulis nuo mūsų apsigintų.

Atėjo metas serui Liptonui nukreipti neišprasto gydytojo dėmesį į pirminį savo atvykimo tikslą, tad padavė jam sąrašą dalykų, kuriuos ligoninė, tiksliau, Luzitanijos valstybė, išipareigoja priimti per trumpiausią laikotarpį: maisto produktų, higienos priemonių, medicinos įrankių, vaistų. Stojimirovičius permetė akimis punktus ir skaičius, pasiūlė kai ką pakeisti, pridėjo kelis reikalingus farmacinius gaminius ir netrukus su seru Liptonu patvirtino galutinį reikmenų sąrašą.

– Nuoširdžiai jums dėkoju už pagalbą, – galiausiai tarė gydytojas. – O dabar leiskite man pasavivaliauti ir paprašyti jūsų kelias ateinančias valandas pabūti mūsų teatro dalimi. Prašau neatsisakyti. Esame reikalingi jūsų pagalbos, šis vaidmuo skirtas tik jums. Šįvakar nustatytu laiku išvysite tikrąją šios vietos prigimtį.

– Nesuprantu, – tarė seras Liptonas, – ką turite omeny sakydamas „teatras“?

– Kiekvienas laivas yra teatras.

Dabar serui Liptonui pasidarė aišku – privalo pasirinkti be jokių papildomų klausimų. Nepaisant visko, jis neižvelgė jokios klastos, niekas jam nesukėlė abejonių. Tad nuoširdžiai padėkojo už pasitikėjimą ir be žodžių priėmė pasiūlymą.

– Kaip manote, – paklausė po valandėlės, – ar bus proga susitikti su gydytoju Edvardu Rajanu? Šiaip ar taip, jo nuomonė būtų svarbi toliau planuojant deramą pagalbą.

– Žinoma, – patvirtino Stojimirovičius, – gydytojas Rajanas visada su mumis. Labai greitai su juo susitiksime.